

was het nu "60 of "70?

TENTOONSTELLING
08/06 > 15/09/'13

Arentshuis, Dijver 16 | B- 8000 Brugge

Een zomerse collectiepresentatie met POP ART-werken uit het Groeningemuseum, aangevuld met enkele bruiklenen. Kom genieten van werken van Pol Mara, Roger Raveel, Raoul De Keyser, Etienne Elias, Jacques Verduyn, Marcel Maeyer (foto © SABAM Belgium 2013) ... Info > www.museabrugge.be

BRU
GGE
WEELOEFROEDSTAD

 Musea Brugge

Met steun van de
Vlaamse overheid

Vrienden
Musea Brugge

vlaamsekunstcollectie

groeninge
museum
& vrienden

Was het nu '60 of '70?

Verruimde collectiepresentatie

In 't kort

Deze zomerse tentoonstelling laat een selectie werken zien uit de jaren 1960 en '70. Het zijn toppers uit de eigen collectie die door omstandigheden al een tijdje niet meer te zien waren, aangevuld met een aantal bruiklenen. De dagdagelijkse onderwerpen en felle kleuren in veel van die werken leggen een duidelijke link naar de pop art, een kunststroming die opnieuw aan POPulariteit wint. Het was de tijd van vrijheid van geest en lichaam, van oppositie tegen macht en politiek, maar ook van beginnende aandacht voor milieu en stadsvernieuwing. De troeven van het dorp werden herontdekt. Brugge plaatste zich met de Triënnales van 1968, 1971 en 1974 op de kaart van de hedendaagse kunst.

Kom genieten van werken van Evelyne Axell, Pieter Celie, Antoon De Clerck, Paul De Vree, Etienne Elias, Marcel Maeyer, Pol Mara, Michel Martens, Jacques Verduyn, Joseph Willaert, Roger Raveel en Raoul De Keyser.

Was het nu '60 of '70? Verruimde collectiepresentatie

door Filip L. Demeyer, adjunct-conservator

Meer info

Het Groeningemuseum heeft een mooie verzameling moderne kunst waarvan een deel al lang niet meer te zien was. In deze tentoonstelling wordt een selectie getoond van de collectie kunst uit de jaren 1960 en 1970, verruimd met een aantal welgekozen bruiklenen.

De dagdagelijkse onderwerpen en helle kleuren in veel van de getoonde werken leggen een duidelijke link naar de popart, een stroming die volop in de belangstelling staat. Het was de tijd van vrijheid van geest en lichaam, van oppositie tegen macht en politiek, maar ook van beginnende aandacht voor milieu en stadsvernieuwing. De rust van het dorp werd herontdekt.

Na Antwerpen en Gent was Brugge in die periode de belangrijkste Vlaamse stad op het vlak van hedendaagse kunst. In 1957 was hier, eigenlijk vooruitlopend op initiatieven als G58 Hessenhuis Antwerpen en De Vrienden van het Museum voor Hedendaagse Kunst Gent, de groep Raaklijn opgericht die tot 1963 concerten, lezingen, debatten en tentoonstellingen organiseerde. Met het door de stad georganiseerde Bryggium in 1966 was er voor het eerst in de Hallen een groot ensemble van moderne en hedendaagse kunst te zien. Maar de grote doorbraak van de hedendaagse kunst kwam er vooral met de Triënnales van 1968, 1971 en 1974. In diezelfde periode, in 1972, greep in de Hallen de derde Actuele Kunstmarkt, de voorloper van Art Brussels, plaats. De catalogi van deze manifestaties tonen we in een documentair gedeelte aan de ingang van de tentoonstelling. Er zijn duidelijk banden tussen de groei van de collectie van het Groeningemuseum en die tentoonstellingen.

Popart of hyperrealisme

In de huidige hedendaagse kunst worden geen stijlstromingen meer gehanteerd maar in de jaren 1960 en 1970 was dat nog nadrukkelijk het geval. Popart stond voor kunst die letterlijk zijn inspiratie vond in de populaire cultuur, massamedia, reclame, lifestyle-magazines, strips en films. In Frankrijk heette de beweging 'Nouveau réalisme'. Typisch was het integreren van gewone materialen in de kunst om beter aan te sluiten bij de maatschappelijke realiteit. Ze stond onder leiding van kunstcriticus Pierre Restany (1930-2003). De beweging groepeerde kunstenaars als Yves Klein (1928-1962), Niki de Saint Phalle (1930-2002), Jean Tinguely (1925-1991) en Arman (1928-2005). Jasper Johns (1930) en Robert Rauschenberg (1925-2008) werden als Amerikaanse voorlopers van de popart dan weer als 'neodadaïsten' bestempeld. In de jaren 1970 werd de strekking van het 'foto- of hyperrealisme' populair, gebruikt voor schilderijen die net foto's lijken of beelden die net echte mensen zijn.

Wat er ook van zij, in een groot deel van de kunst die op het einde van de jaren 1960 en het begin van de jaren 1970 werd gemaakt, vinden we eenzelfde kijk op de tijd terug, weliswaar door iedere kunstenaar anders vormgegeven.

Global pop art

In de aanloop naar een tentoonstelling in 2015 organiseerde Tate Modern dit voorjaar een symposium over 'global pop art'. Daar werd het beeld gecorrigeerd dat popart alleen een Amerikaans en grootstedelijk fenomeen is. Zo heeft het werk van de Britten Peter Blake (1932) en Richard Hamilton (1922-2011) niets vandoen met dat van de Amerikanen Roy Lichtenstein (1923-1997) en Andy Warhol (1928-1987). Zo blijkt er in tal van landen van West- en Oost-Europa, Azië en Zuid-Amerika een boeiende en bloeiende popart-scène geweest te zijn, soms geïnspireerd door de US maar heel vaak geworteld in de eigen (vaak traditionele) kunst. Telkens met één constante: afkeer van de vormelijk ingewikkelde abstracte kunst en aandacht voor alledaags realisme, uitgedrukt door het afbeelden of het integreren van alledaagse omgevingen en voorwerpen.

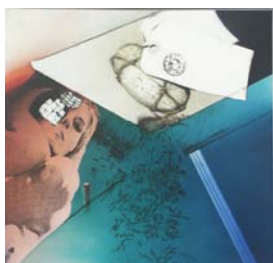
Belgische popart

Hoewel onderling heel divers, kunnen we omzeggens alle werken op deze tentoonstelling onder de noemer popart plaatsen. In de toenmalige kunstkritieken worden de meeste van de getoonde kunstenaars ook gedurende minstens een bepaalde periode als popart-kunstenaars beschouwd.

In internationale popart-overzichten komt België meestal slechts sporadisch aan bod. Eén kunstenaar is ondertussen wel internationaal doorgebroken. Aan haar werk werden de jongste jaren diverse overzichtstentoonstellingen gewijd, zowel in Europa als in de Verenigde Staten. **Evelyne Axell** [Namen 1935 – Zwijnaarde (Gent) 1972] was in 1971 met 'Le joli mois de mai' vertegenwoordigd op de Tweede Triënnale in Brugge. Het werk werd door medeorganisator Willy Van den Bussche aangekocht voor de provinciale collectie, het maakt nu deel uit van de collectie van Mu.ZEE Oostende.

Het werk van Axell past perfect in het klassieke beeld van de popart met aandacht voor o.a. wagens en snelheid. Ze schildert graag op plexi, een eigentijds materiaal. En uit haar werk spreekt een duidelijke erotische connotatie, niet vreemd voor de tijd. Heel vaak beeldt ze zichzelf naakt af, als hoofdonderwerp van het werk én als lustobject. Door de feministen van de jaren 1980 en 1990 werd ze daarom verguisd. Pas sinds een tiental jaar krijgt haar werk opnieuw de aandacht die het verdient.

Pol Mara [Borgerhout (Antwerpen) 1920 – Antwerpen 1998] heeft eveneens een voorliefde voor vrouwelijk naakt. Hij haalt zijn beelden uit reclame en affiches en gebruikt een schildertechniek die naar zeefdruk neigt. Daarmee is hij natuurlijk zeer goed te linken aan Warhol. Mara bezocht de USA in 1964 maar was daarvoor al in die richting geëvolueerd. Met 'Thema: Steen' grijpt hij in 1972 terug naar een gewoonte waarover hij hoorde tijdens een reis naar Japan.

Als men daar een mooie steen vindt, dan stuurt men hem op naar een bevriend iemand. Het schilderij baadt in een dromerige sfeer. We kunnen ons inbeelden dat de vrouw op de foto denkt aan diegene naar wie ze de steen zendt, maar zeker zullen we het nooit weten.

Pieter Celie [Eindhoven (nl) 1942] is gekend voor zijn houtassemblages uit de jaren 1960 en 1970. Vaak werden de latten met touwtjes aan elkaar gelinkt, zoals te zien in 'Vestje' uit 1973. De twee andere werken zijn de uitzonderingen op de regel in deze tentoonstelling, 'Stef' is een voorbeeld van cafescène, een reeks die de kunstenaar in de jaren 1980 maakte en de stoel 'Sara' is onderdeel van meubilair dat de kunstenaar in 1990 ontwierp met zijn familie als onderwerp.

Antoon De Clerck [Deinze 1923 – Aalter 2001], **Etienne Elias** [Oostende 1936 – Oostende 2007], **Raoul De Keyser** [Deinze 1930 – Deinze 2012], **Roger Raveel** [Machelen 1921 – Deinze 2013] en **Roland Jooris** [Wetteren 1936] waren vrienden. Elias, De Keyser en Raveel beschilderden samen met de Nederlander Lucassen in 1965 de keldergangen van het kasteel van Beervelde. De Keyser, Lucassen, De Clerck en Jooris organiseerden in 1969 een kunsthappening in de Dulcia-breigoedfabriek in Zottegem. De centrale as van de tentoonstelling brengt deze kunstenaars samen. Hun manier van schilderen wordt omschreven als 'nieuwe figuratie' of 'nieuwe visie'. Op het ogenblik van hun opleiding was het expressionisme nog steeds de leidende stijl in Vlaanderen maar in de jaren 1950 en 1960 evolueren deze kunstenaars naar een figuratie, vermengd met abstracte elementen. Tijdens de jaren 1960 is hun stijl zeer gelijklopend, gaandeweg evolueert iedere kunstenaar binnen een persoonlijke stijl naar meer of minder abstractie.

Eind de jaren 1960 ontwikkelt **Etienne Elias** een eigen figuratieve stijl, los van de nieuwe visie. Hij schildert zeer nauwgezet en gedetailleerd, hiertoe geïnspireerd door Jan van Eyck. Gras en fijn geschilderde grassprietten en een herhaaldelijk weerkerende muur zijn herkenbare elementen van zijn werk van omstreeks 1970. Hij schildert een hele reeks werken die vrede en gelukzaligheid uitstralen, zoals 't Kan zo mooi zijn' uit 1971.

Het werk van **Antoon De Clerck** wordt soms tot het fotorealisme gerekend maar daar heeft het maar oppervlakkig mee te maken. Bij De Clerck is er steeds een poëtische dimensie. Ofwel zie je mensen (concrete portretten van familieleden of vrienden) wegdromen, ofwel is er niemand aanwezig. Toch vertelt een schilderij als 'Tel. 742930' ontzettend veel. Het huis is dat van de kunstenaar maar van wie is het telefoonnummer en waarom staat het op het bord...

Om de tweede zaal te bereiken moeten we letterlijk door het werk van **Roger Raveel**. Niet alleen maakt een levende vogel deel uit van het kunstwerk, ook wij worden voor even deel van zijn tuin. Raveel gebruikt graag spiegels om de toeschouwer of de omgeving in zijn werk te betrekken. De levende vogel benadrukt de tegenstelling cultuur-natuur en doet ons tevens nadenken over wat gevangenschap betekent. Een groot deel van de twee panelen bestaat uit leegte, dat zijn de witte vlakken in het werk. Onder de leegte en de spiegel rechts zien we de benen van de kunstenaar en van zijn vrouw Zulma. Wij mogen voor even hun plaats innemen.

Raoul De Keyser is vertegenwoordigd met twee schilderijen. 'Slang' gaat de confrontatie aan met het kunstenaarsboek dat De Keyser en **Antoon De Clercq** ontwierpen voor de gedichten van **Roland Jooris**. Het werkje 'Zonder titel' op de schouw is een vroege synthese van zijn jaren 1960-oeuvre. Het sluit nog ten dele aan bij het werk van Raveel (rechts is een witte leegte te zien), het groen doet denken aan zijn geschilderde voetbalvelden maar bovenal is dit een subliem abstract werkje dat vooruitkijkt naar wat De Keyser later zal maken. De Keyser schilderde het in 1964, in 1966 beschilde hij ook nog eens de lijst.

Michel Martens [Werviq-Sud (FR) 1921 – Brugge 2006] is de vreemde eend in deze ruimte. Martens was glazenier en glaskunstenaar. Zijn reliëf in spiegelglas legt een link naar de spiegels van Raveel, ook al heeft het daar verder weinig mee te zien. Het is allesbehalve popart en sluit meer aan bij de abstract-constructivistische tendenzen in de kunst van die jaren. Maar tegelijk zou je het als een vorm van opart (optical art) kunnen beschouwen, een genre dat door kunstenaars als Bridget Riley (1931) en Victor Vasarely (1906-1997) ontzettend populair werd gemaakt in de jaren 1960 en 1970.

'Kate en haar foto's' is een voorbeeld van het zogenaamde hyperrealisme, een genre dat zich in de jaren 1970 zowel in de schilderkunst als in de beeldhouwkunst manifesteerde. **Jacques Verduyn** [Brugge 1946] werkt in de traditie van de Amerikanen Duane Hanson (1925-1996) en John de Andrea (1941). Maar ook in recentere tijden blijft het genre populair. Met kunstenaars als Maurizio Cattelan (1960) en Ron Mueck (1958) krijgt het een hedendaags verlengstuk.

Even realistisch als het beeld van Verduyn, is het werk van **Marcel Maeyer** [Sint-Niklaas 1920] uit de jaren 1970. Het immense oeuvre van Maeyer is ontzettend divers. 'Koningin Maria-Hendrikaplein Gent' werd getoond op de 'Derde Triënnale' in 1974 en vervolgens aangekocht voor het Groeningemuseum. Het past in een reeks van stoep-randen en zebrapaden, geschilderd naar straatbeelden uit de omgeving van het Sint-Pietersstation. Markant detail over de nauwgezetheid van die schilderijen: Marcel Maeyer sloeg tijdens een voordracht ooit aan het twijfelen of hij nu de originele straat-dia's aan het tonen was, dan wel de dia's die van het werk waren gemaakt... Het werk doet alvast dromen. Over de vervlogen tijd toen de zebrapaden bij ons nog geel waren en waarom niet over de Beatles en hun beroemde Abbey Road...

Het prentenkabinet van het Groeningemuseum bewaart ook heel wat recente grafiek. Uit de map 'Poesia Visiva' tonen we zes zeefdrukken.

Paul De Vree [Antwerpen 1909 – Antwerpen 1982] was naast beeldend kunstenaar ook dichter en essayist, organisator van evenementen, tentoonstellingen en film-festivals. Vanuit de traditionele poëzie evolueerde hij naar visuele en audiovisuele poëzie. De Vree was lange tijd half vergeten, tot het M HKA Antwerpen hem vorig jaar opnam in een internationale tentoonstelling. Tegelijk publiceerde Johan Pas het boek 'Neonlicht. Paul De Vree & de neo-avant-garde' en was er een symposium in het Letterenhuis. Paul De Vree viel jaren tussen de mazen van het kunst- en literatuurhistorisch net omdat hij zich niet tot één genre wou beperken en precies de cross-over bewerkstelligde. Op het vlak van de visuele poëzie was hij internationaal toonaangevend. Uit een reeks als 'Poesia Visiva' blijkt zijn maatschappij-kritische houding. Net in deze tijd zien we zijn oeuvre aanslaan bij heel wat jonge cross-over-kunstenaars.

Joseph Willaert [Leke (Diksmuide) 1936] toonde zijn 'Huisje in de zon' op de 'Tweede Triënnale' in 1971. Het oeuvre van Willaert wordt op dit ogenblik onder-gewaardeerd, het is aan een heropleving toe. Zijn werk is een heel mooi voor-beeld van 'landelijke popart', het sluit perfect aan bij het verhaal over 'global pop art' dat ik eerder vertelde. Joseph Willaert nam zijn woningen in Leke, Brugge of Oostende als model. Ofwel schilderde hij elementen uit het dorp, zoals het dorpscafé, en het landschap dat hij om zich heen zag.

In een soort naïeve stijl die het onbekommerde van dat landelijke leven uitdrukt. Hij integreert vaak echte voorwerpen in zijn kunst, of hij laat het schilderij in de omgeving doorlopen. Daarmee sluit hij aan bij kunstenaars als Raveel en bij internationale tendenzen. In 1976 vertegenwoordigde hij België op de Biennale di Venezia. Het werk uit het Groeningemuseum is een topwerk uit 1968, het werd voor de gelegenheid gerestaureerd.

'Een verpakte gedachte'. Klein boek, grote samenwerking

Roland Jooris, Antoon De Clerck en Raoul De Keyser

door Jan Van Herreweghe, Stichting Antoon De Clerck

Na de voltooiing van de werkzaamheden in het kasteel van Beervelde (midden de jaren 1960) zetten Roland Jooris, Raoul De Keyser en Antoon De Clerck het initiatief Een verpakte gedachte op. Roland Jooris leverde elf gedichten, Raoul De Keyser maakte een doos – een herneming van zijn kunstobject 'Linnen doos 1' – en Antoon De Clerck zorgde voor de beelding.

De vormgeving van de doos is zodanig geconcipieerd dat men als toeschouwer gedwongen wordt om deze van alle kanten te bekijken om de ware omvang te kennen. Daardoor verlegt Raoul De Keyser de aandacht naar datgene wat zich naast het kunstwerk bevindt, de leegte er omheen, die voor hem van wezenlijk belang is. Hij moffelt de plooien, versnijdingen en ombuigingen niet weg en steekt de gedichten letterlijk in een verpakking.

De gedichten werden gezeefdrukt op dik, grijs karton. 'Een verpakte gedachte' is het resultaat van een intense wisselwerking op het vlak van de poëzie, de schilderkunst en de typografie. De gedichten verwijzen naar de kunstenaars Pablo Picasso, Constant Permeke, Al Held, Reinier Lucassen, Roger Raveel, Pieter Bruegel, Claes Oldenburg en Robert Indiana. De gedichten zijn verpakt in een driedimensionale doos, voorzien van opvallende abstracte kleurvlakken en een figuratief element: de kop van een tuinslang.

Vanuit de betrachting om kunst consumeerbaar en begrijpelijk te maken voor iedereen, zet het project 'Een verpakte gedachte' de idee van de democratisering voorop. De makers beschouwen dit kunstobject als een alledaags gebruiksvoorwerp. Bij de presentatie – op 21 april 1967 in galerij Kaleidoscoop, Gent – werden de dozen als consumptiegoederen in piramidevorm gepresenteerd, naar analogie met verkoopsmethoden in warenhuizen, en vervolgens omver gestoten. Er mocht namelijk geen enkel exemplaar ongeschonden blijven.

Meer info | Interviews

Afspraak kan geregeld worden via sarah.bauwens@brugge.be of T +32 50 44 87 08

Beeldmateriaal

> Afbeeldingen kunnen enkel voor promotionele doeleinden ten gunste van dit museum gedownload worden op volgende link: <http://www.flickr.com/photos/museabrugge/>

Voor alle afbeeldingen: © SABAM Belgium 2013.

> De persmap kan online geraadpleegd worden en teksten kunnen overgenomen worden via www.museabrugge.be, rubriek 'pers'.

Praktische info tentoonstelling

Titel: Was het nu '60 of '70?

Locatie: Arentshuis, Dijver 16, Brugge

Data: van 8 juni tot 15 september 2013

Openingsuren: van dinsdag tot zondag van 9.30 tot 17.00 uur, gesloten op maandag.

Tickets: € 4 (26-64 j.) | € 3 (>65 j. en 12-25 j.) | gratis t/m 11 jaar | incl. permanente collectie

Meer info: www.museabrugge.be

Vrienden
Musea Brugge

dankt zijn bijzondere begunstigers

**ABSOLUTE ART
GALLERY**

Maele Castle
Artist Residency

SIEMENS

TPVISION

BRUGGE
-Tripel-

